

Tereza Rychtaříková

ŠTÍPANÁ KAMENNÁ INDUSTRIE V KONTEXTU STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ

Praha 2013

(oponentní posudek magisterské diplomní práce)

Magisterskou diplomní práci Bc. Terezy Rychtaříkové *Štípaná kamenná industrie v kontextu starší doby bronzové* představuje jeden svazek. Obsahuje jak textovou část o rozsahu 109 stran (včetně úvodu, závěru a seznamu literatury a pramenů), tak i 26 příloh. Příloha 1 až 6 a 26 plní funkci nálezového katalogu. Přílohu 7 až 10 a 19 tvoří mapy, 11 až 18 plány lokalit. V příloze 20 až 25 je zobrazena kamenná štípaná industrie. Do samotného textu je začleněno 32 grafů a 23 tabulek. Tématem její magisterské diplomní práce je zdokumentování, zpracování a vyhodnocení kamenné štípané industrie z pěti středočeských lokalit ze starší doby bronzové, a to Kolína-obchvatu, Pátku (okr. Nymburk), Polep (okr. Kolín), Velkých Přílep (okr. Praha-západ) a Vliněvsi (okr. Mělník). Diplomantka pracuje s kolekcí čítající 113 kusů kamenné štípané industrie (podle autorky by jich mělo být 108 ks).

Textová část práce je členěna do 11 kapitol, které na sebe logicky navazují (včetně seznamu použité literatury). Po krátkém úvodu (str. 8) následuje kapitola 2, ve které diplomantka charakterizuje osídlení únětické kultury na území Čech s přihlédnutím k sousední Moravě.

V kapitole 3 nazvané *Dějiny výzkumu štípané industrie starší doby bronzové v Čechách a na Moravě* (str. 11-12) je podán krátký přehled dějin bádání kamenné štípané industrie. Zde bych ji chtěl upozornit, že počátky systematického výzkumu kamenné štípané industrie starší doby bronzové v České republice jsou staršího data. Jsou spojeny se zveřejněním katalogu z pohřebiště nitranské kultury v Holešově (okr. Kroměříž) na stránkách Studií kroměřížského muzea v roce 1985, kde štípanou industrii analyzoval prof. J. Svoboda z Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. a petrograficky ji určil prof. A. Přichystal z Masarykovy univerzity v Brně.

Jelikož počátky studia starobronzové kamenné štípané industrie jsou spojeny s jejím výzkumem na Moravě, podává diplomantka přehled dosažených výsledků v tomto regionu. Správně poukazuje na vznik dvou odlišných modelů. První, reprezentovaný kolektivem ve složení J. Kopacz (Instytut archeologii i Etnologii PAN, Oddział Kraków), A. Přichystal (Masarykova univerzita Brno) a L. Šebela (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.), pojímá starobronzovou kamennou štípanou industrii jako koncové stadium štípané industrie (v polské odborné literatuře se používá termín *krzemieniarstwo schylkowe*), kterou je nutno chápat samostatně, neboť je produkována v podmínkách počínající doby bronzové. Druhý model představují práce mgr. Kaňákové-Hladíkové z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, která posteneolitickou kamennou štípanou (starobronzovou nevyjímaje) hodnotí z hlediska produkce paleolitické kamenné štípané industrie. Jablkem sváru jsou nástroje, pro které P. Škrdla s L. Šebelou (1997) původně zvolili název oboustranně plošně retušovaný trapezoid. Po zhodnocení starobronzové kamenné štípané industrie byl s ohledem na nálezové okolnosti (složené silicitové nástroje v hrobech KZP v Marefách na Vyškovsku) a provedený rozbor pracovních stop zvolen název segment ve smyslu, že se jedná o část něčeho, v tomto případě složené silicitové dýky. Uvedený termín Kaňáková-Hladíková nepřijala a nahradila ho termíny *srpovka* a *pilka*, které však blíže nedefinuje. Diplomantka pro zhodnocení kamenné štípané industrie si zvolila model koncového stádia kamenné štípané industrie. Souhlasím s ní, že je nutné se této problematice věnovat detailněji, provést další traseologická šetření a tomu odpovídající vyhodnocení.

V páté kapitole podává diplomantka charakteristiku surovin, z kterých byla kamenná štípaná industrie na vybraných středočeských lokalitách zhotovena. Zde bych očekával, že bude u charakterizovaných surovin uvedeno i jejich celkové kvantitativní zastoupení ve studované kolekci, které je zobrazeno v koláčovém grafu 27 (str. 75). Na rozdíl od Moravy tu dominují silicity z glaciálních sedimentů, ostatní suroviny jsou zastoupeny v malém množství. Překvapením je pro nás zaznamenaný výskyt artefaktů z rohovce typu Krumlovský les (Kolín - obchvat, Polepy a Vliněves), jehož zdroje se nacházejí na Moravě, v oblasti jihozápadně od Brna.

Těžištěm práce je kapitola 6 nesoucí název *Analyzované lokality* (str. 23-59), kde pisatelka podává soupis kamenné štípané industrie podle jednotlivých lokalit. Při typologické klasifikaci jednotlivých nálezů uvádí použitou surovinu, kterou ji ve sporných případech určoval prof. A. Přichystala z Přf Masarykovy univerzity a ing. P. Škrdla, Ph.D. z AÚ AV ČR, Brno, v. v. i. Jestliže se nález vyskytuje jako součást hrobového vybavy, věnuje pozornost i jeho doprovodnému inventáři (je škoda, že ho v posuzované práci nezobrazuje). Na jeho základě radí pak jednotlivé lokality k vývojovým stupňům únětické kultury v Čechách. Kladně hodnotím snahu diplomantky u pohřebiště z Polep přiřadit podle fotografické dokumentace hrobů k jednotlivým hrobovým souborům kamennou štípanou industrii (podařilo se jí to u deseti kusů z třinácti). Velmi oceňuji její spolupráci s mgr. L. Horníkovou, Ph.D. při traseologickém ohledání artefaktů a zjištění přítomnosti železa a oxidů železa na 3 kusech z pohřebiště Polepech na Kolínsku, které umožňují jejich klasifikaci jako křesadla (spolupráce s mgr. J. Maříkem, Ph.D. a ing. P. Králem, Ph.D.). Zanedbatelné rovněž nejsou ani doklady tmelu objevené na dvou segmentech z Vliněvse.

Mám však připomínku k podkapitole 6.5.2, v níž pisatelka analyzuje kamennou štípanou industrii z hrobů z Vliněvsi. V koláčovém grafu (graf 18) neodpovídá zastoupení surovin s údaji uvedenými v tabulce 17 (str. 58).

Sedmá kapitola je věnována prestižním štípaným silicitovým artefaktům starší doby bronzové, a to šipkám, dýkám, srpům a sekerám. Domnívám se, že jejich rozdělení na silicitové šipky a plošně retušované nástroje není šťastné, neboť všechny tu uvedené artefakty vykazují bifaciálně plošnou retuš (šipky nevyjímaje).

Osmá kapitola je zaměřena na řešení otázky vazby Čech k Moravě, které se projevují ve výskytu štípaných artefaktů z rohovce typu Krumlovský les ve středních Čechách. Autorka správně s ohledem na výskyt lokalit na českomoravském pomezí vymezuje dvě trasy dálkových cest, a to přes Havlíčkobrodsko a skrze Boskovickou brázdou. S ohledem na poznatky z pozdní doby kamenné bych preferoval obchodní stezku skrze Boskovickou brázdou, neboť tudy migrovali do Čech nositelé kultury zvoncovitých pohárů.

V deváté kapitole diplomantka zformulovala své závěry, které vycházejí z detailně provedené analýzy. Recenzent k nim nemá připomínek. V případě výskytu štípaných nástrojů z rohovce Krumlovský les v českém sídelním prostoru by přicházela v úvahu rovněž možnost jejich výroby na Moravě a následného exportu do sousedních Čech cestou dálkového obchodu. Diplomantka tuto možnost nastínila v podkapitole 6. 8 (str. 74), ale v závěrech už ji nezohlednila.

Seznam použité literatury a pramenů (kapitola 10) je vypracován podle požadovaných norem. Je bohatý, obsahuje 113 titulů a tři odkazy na webové stránky. V několika případech však diplomantka necituje literaturu přesně. Jako příklad bych uvedl studii J. Olivíka týkající se typologie silicitových šipek kultury zvoncovitých pohárů, která vyšla v roce 2009 (diplomantka uvádí rok 2006) jako anex v publikaci J. Kopacz - A. Přichystal - L. Šebela *Lithic chipped industry of the Bell Beaker culture in Moravia* (Brno-Kraków). Autorka předložené diplomní práce chybně uvádí monografii z pera J. Kopacze a L. Šebely *Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materialów krzemieniarskich* (Kraków 2006).

Na textovou část navazuje 26 příloh. Příloha 1 obsahuje soupis sídlištních objektů s kamennou štípanou industrií z lokality Vliněves. Příloha dvě na ni navazuje, obsahuje seznam hrobů se štípanými artefakty z téže lokality. Podle mého soudu není však soupis úplný, neboť tu nejsou uvedeny hroby, které figurují v tabulce 11 (str. 58). Jedná se o hrob č. 3, 451, 491, 574, 990, 1066 a 2415. Příloha 3 až 6 přináší základní informace k nálezům kamenné štípané industrie ze zbývajících lokalit ÚK. Mapy 7 až 9 dokumentují polohu naleziště na katastru obce (Kolín-obchvat, Pátek a Velké Přílepy), v jejich legendě mělo být konkretizováno o jaký výřez z mapového listu se v daném případě jedná. Příloha 11 až 18 zobrazuje výskyt kamenných štípaných artefaktů jak z hlediska typologie, tak i použité suroviny na jednotlivých lokalitách. Příloha 19 zobrazuje na výřezu mapy České republiky starobronzové lokality na českomoravském pomezí, kde ale není vyznačena zemská hranice mezi Moravou a Čechami. Díky tomu je málo přehledná. Dále bych chtěl upozornit na skutečnost, že na jmenované mapě je zobrazen dvakrát bod s číslem 19, správný patří na Moravu (Moravský Krumlov), na české straně se jedná s největší pravděpodobností o chybu. V příloze 20 až 25 jsou kresby kamenných štípaných artefaktů, kde v legendě není specifikováno z které lokality a nálezového celku vyobrazené předměty pocházejí (diplomantka tu zmiňuje jen původ kresby). Velmi kladně hodnotím přílohu 26, kde jsou vypsány lokality únětické kultury s nálezy kamenné štípané industrie z území středních Čech (diplomantce se podařilo shromáždit informace k nálezům z 31 lokalit).

Z formálního hlediska je předložená práce provedena pečlivě. Mám však několik připomínek, některé z nich jsem již uvedl v předchozích částech posudku. U tabulek a grafů zakomponovaných do textu není v legendě specifikováno o jakou lokalitu se jedná, což v některých případech čtenáři způsobuje nemalé problémy. U citací v textu se neuvádí křestní jméno autora, v několika případech je toto pravidlo porušeno (např. str. 17: L. Kaňáková-Hladíková 2011, 82). U označení silicity danského staří (str. 20) se nepíše dlouhé a. Jestliže se cituje práce více autorů, měla by být forma zápisu jednotná jak pro text, tak pro seznam literatury (v recenzované diplomní práci v textu jsou pomlčky, ale v seznamu literatury jsou příjmení členů autorského kolektivu oddělena čárkou). V textové části našel recenzent neopravené překlepy.

Závěrem mohu konstatovat, že předložená magisterská diplomní práce T. Rychtaříkové je zdařilým pokusem analyzovat starobronzovou kamennou štípanou industrií z vybraných lokalit na území středních Čech. Autorka prokázala schopnost samostatně pracovat s archeologickými prameny, analyzovat je a formulovat své závěry. Přesvědčila nás o velmi seriózním přístupu ke zpracovávané látce a na začínající badatelku v oboru pravěká archeologie se vyrovnala s tématem velmi dobře. Její magisterskou diplomní práci považuji za novátorskou. Ukazuje směr, jakým by se mělo ubírat současné studium posteneolitické kamenné štípané industrie. Přes vznesené připomínky, které by v některých případech mohly být považovány za metodické rady, posuzovaná práce v plné míře splňuje požadavky kladené na úroveň těchto prací.

Jelikož Tereza Rychtaříková splnila všechny požadavky kladené na magisterské práce, navrhuji její práci přijmout a předložit ji k dalšímu řízení. Klasifikuji ji stupněm C.

V Brně 4. 9. 2013

PhDr. Lubomír Šebela, CSc.
Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.